

A KÖZÉPKOR XXI. SZÁZADI HAZAI KÉPÉHEZ

MEZEI EMESE

A késő középkorban, illetve a XV. század végén, a XVI. század elején elterjedt a zöld lugast utánozó, gyakran heraldikus motívumokat, bibliai vagy mitológiai jeleneteket, fabulákat ábrázoló, festett díszítés. Noha igencsak kevés töredékből ismerjük, a középkori Magyar Királyság világi tereinek festése, úgy tűnik, beleillik a nemzetközi tendenciába. Töredékességüknél fogva talán nem nagyon vonzzák a kutatókat,¹ pedig a megmaradt részletek sokszor igen izgalmas kérdéseket vetnek fel,² ahogy a 2010-es évek gotizáló kifestései is. A következőkben a diósgyőri és a füzéri vár kifestésének példáján mutatom be a középkor XXI. századi hazai recepciójának fő irányát, amelynek elméleti, érzelmi hátterét aztán megpróbálok értelmezni és rekonstruálni.³

Mindkét példa sokat vitatott, elsősorban az épített részeket illetően. A füzéri vár esetén a kifestéshez használt forrás teljes félreértelmzéséről kell beszélnünk, míg a diósgyőri vár nagyteremnek díszítése (mely igénytelenebb formában készült, és bármikor lecserélhető) a középkori művészetről és

történelemlről való tudás (és a középkorászok) mellőzésének példája.

A középkori hagyományok kiaknázása nem független a politikától sem, de elsősorban turisztikai igényeket elégít ki. Míg előbbi elkerülhetetlen, utóbbi szükséges is, hiszen európai kulturális kincsek közvetítéséről van szó. Ha azonban csak ezt figyelembe véve hagyományozzuk át az épített örökségünket, azzal középkorképünk torzul.

A FÜZÉRI VÁR FELSŐ ZÖLDHÁZÁNAK (A NÁDOR SZOBÁJÁNAK) KIFESTÉSÉRŐL

A 2017-ben Citrom-dijban⁴ részesített füzéri várat Rudolf Mihály, Molnár Katalin és Lipták Zoltán építészek tervei szerint építették fel, a munkálatok 2013-ban kezdődtek. A nádor szobájának, illetve felső zöldháznak, avagy a nyulak házának nevezett terem a rekonstrukció keretében ornamentális

festést kapott. A kompozíció figurális részeit kecses vonalú, gazdag indázat öleli körbe (1. kép). Analógiája jól azonosítható, de maguk a kivitelezők is megneveztek: Árva vára zöldházána kifestését vették alapul.

1. A füzéri vár felső zöldházána kifestésének 2015-ben készült freskódíszése

¹ ■ A legfontosabb publikációk a témában: Szmodisné Eszlár Éva: Világi ábrázolások a magyarországi későgotikus falfestészetben. In: *A Magyar Nemzeti Galéria Evkönyve. Művészettörténeti tanulmányok Moizer Miklós hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Takács Imre. MNG, Bp., 1991. 103–106. old.; Mikó Árpád – Szentkirályi Miklós: Az ádamosi unitárius templom festett mennyezete (1526) és a famennyezet rekonstrukciója (1985). *Művészettörténeti Értesítő*, 36 (1987), 1–4. szám, 86–118. old.; Mária Smoláková: Nástenné mal'by v profánnej architektúre. In: Dušan Buran (szerk.): *Dejiny slovenského výtvarného umenia – Gotika*. Slovenská Národná Galéria, Bratislava, 2003. 499–507. old.; Zolnay László: A lebontott zólyomi paplak gótikus falképsorozatai. *Művészettörténeti Értesítő*, 24 (1975), 112–116 old.; Gerevich László: Gótikus házak Budán. *Budapest Régiségei*, 15 (1950) 121–238. old.; Marosi Ernő: A 15. századi vár mint

művészettörténeti probléma. In: *Várak a későközépkorban – Die Burgen im Spätmittelalter*. Szerk. Juan Cabello (Castrum Bene 2/1990), 1992. Castrum Bene, Bp., 40–54. old.

² ■ Ilyen falkép a besztercebányai (Lajta Edit: A besztercebányai [Banska Bystrica] Thurzó-ház falképei. *Művészettörténeti Értesítő*, 15 [1966], 1. szám, 1–10. old.) és a vajdahunyadi (Balogh Jolán: *A művészet Mátyás király udvarában*. Akadémiai, Bp., 1966. I. köt. 199. old.; Lupescu Radu: Vajdahunyad vára a Hunyadiak korában. PhD-értekezés, ELTE, 2006.).

³ ■ Jelen tanulmányom a *Hozzászólás a 21. század középkor-recepciójához. Profán terek kifestéséről a füzéri vár újjáépítésének okán* címmel tartott előadás (Kritika. Konferencia. ELTE, Művészettörténeti Doktori Program, Bp., 2017. május 31.) írott változata.

⁴ ■ Citrom-dij 2017: <http://www.icomos.hu/Citrom-d%C3%ADJ%202017/>

A művészeti terv Balogh Zsófia restaurátor művésztől származik, és még 2013-ban készült. A 60 m² felületű szekción Nemessányi Klára és Boromisza Péter dolgozott 2015-ben.

Rudolf Mihály a következőket írta ez év május 11-én válaszul a kritikára:

„A felső zöldház falfestése Árva vári analógiára készült. »Árva várában virágdíszes, Corvin János címerével ékesített, s bizonyára az ő korából származó töredékek maradtak fenn.« (Radocsay Dénes: *Falképek a középkori Magyarországon*, p. 27.) A művészeti terv leírása szerint Herzog Sigismund Jos Weninger festőművész festette a tiroli Friendsberg várában lévő »felső-zöldházat« 1476-ban, mely szintén vadász- és más világi jeleneteket ábrázol, s melynek stílusrokonsága alapján felmerülhet, hogy ugyanaz a művész készítette az Árva vári freskókat is. Árvára Corvin János 1482 után már hívhatta az előkelő körökben jól ismert festőművészt. Maximilian Mann müncheni festő csak restaurálhatta – Pálffy József gróf meghívására – a lovagtermet 1896 és 1919 között.”⁵

A füzéri várról jelenleg nem tudjuk, hogy díszítették-e freskók a középkorban, annál többet tudunk az árvai vár kifestéséről. Utóbbi jól dokumentált díszei alapján a füzéri kifestés olyan merész rekonstrukció, amely hatalmas tévedésen alapul, s az árvai vár történetének és kifestésének nemismeretéről árulkodik.

Az árvai várat a XX. század elején felújították, ekkor került sor az egyik terem kifestésére is.⁶ A munkával a bajor Mann Miksát (Maximilian Mann) bízták meg, aki 1907 nyarán el is készült vele (2. kép). A tiroli Friendsberg várának freskóit vette alapul (3. kép), s annak szinte teljesen hű mását hozta létre. A vár felújításának fő ösztönzője és szakembere, muzeológusa Kubinyi Miklós (1840–1937), az uradalom jószágigazgatója volt, aki régész-történészként maga rendezte be a kiállításokat, valamint a várról monográfiát is írt. A falfestményeket bemutató 1907. évi munkájában következetesen új freskókról beszél, és egyértelművé teszi, hogy mikor, mi alapján dolgozott a felkért művész.⁷ Rexa Dezső (1872–1964) is

azt írja, hogy a kifestés teljesen független az árvai középkori freskóktól, amelyeket Mann nem ismerhetett, mert azok később egy másik torony másik emeletén kerültek elő. Rexa külön megdicséri azért, hogy az eredetivel rokonságot mutató – indadíszes – képeket készített.

A feltárt középkori freskó igen töredékes: az indák nem kereteznek kis mezőket, nincsenek figurális jelenetek. Virágokkal, gyümölcsökkel díszített ágakakát látunk,

illetve egy emberi fej is kirajzolódik.⁸ A Corvin-címer ennek a teremnek a falán látható, nem az 1907-ben Mann Miksa által kifestett és a füzéri vár kifestésekor lemásolt falképen. Egy angyal tartja a tárcsapajzsos címet, amelyen hajlott ágon jobbra forduló holló áll. A keleti falon is halványan látszik egy címer nyoma, ezt is ornamentális festés veszi körül.

Kubinyi Miklós és Rexa Dezső is mintegy mentegetőzve írt a kifestésről a korabeli bírálatok miatt. Eleve a Műemlékek Országos Bizottságának jóváhagyása nélkül kezdtek bele a restaurálási munkálatokba, és a napilapokban éles kritika kísérte az 1907. évi kifestést, igaz, elsősorban a

megbízott művész idegen volta miatt. A *Pesti Hírlap* 1907. június 15-i számában olvashatjuk: „Rendkívül érdekes tehát e vár multja s nagyon helyes, hogy renováltatják, csak azt nem értjük, hogy miért bízzák a festést müncheni festőre. Talán hogy szarkas és cinegelábu német hősokeket fessen a várfalakra?”⁹ Majd a másnapi számban: „Ha tehát megjegyezzük,

2. Az árvai vár 1907-ben készült freskódísz

5 ■ Rudolf Mihály: Egy díj margójára. *Építészforum*, 2017. május 11: <http://epiteszforum.hu/egy-dij-margojara>

6 ■ Rexa Dezső: *Az árvai vár falképei*. Székesfehérvár, 1912.; Kubinyi Miklós: *Régi és új falfestmények az árvai várban*. 1908.; Hampel József: Kubinyi Miklós: Régi és új falfestmények az árvai várban: *Archaeológiai Értesítő*, 29 (1909), 79–80. old.

7 ■ Divald Kornél: *Felvidéki séták*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1999. 134. old.

8 ■ A középkori freskót 1953-ban restaurálták, I. Buran (szerk.), *Dejiny slovenského výtvarného umenia*, 684. old. (3.21-es katalógustétel).

9 ■ Az árvai vár renoválása. *Pesti Hírlap*, 1907. június 15. 11. old.

10 ■ Az árvai vár. *Pesti Hírlap*, 1907. június 16. 9. old.

11 ■ Erre bárki rájöhet pár óras kutatás után, tudniillik az „árvai vár” kifejezésre egyetlen találatot, Rexa Dezső munkáját adja ki a

hogy az árvai várban hosszú időn át csakis német nyelvvel lehetett érintkezni, senki sem találhatja csodálatosnak, hogy a vár intézősége a restaurálás alkalmából is mellőzi a magyar művészeket, pedig nyilvánvaló, hogy a stíl tekintetében is jobb munkát végezhetnének.¹⁰

Az árvai várról tehát elmondhatjuk, hogy vannak ugyan megmaradt középkori freskói, de azok nem az említett középkori tiroli mester munkái. A füzéri kifestés nem is hozzájuk kapcsolódik, hanem Mann XX. századi neogót munkájához.¹¹

A XV–XVI. századi divatnak megfelel a zöldindás díszítés, még ha igen sok kívánnivalót hagy is maga után a kivitelezés. A tárház (kincstár) kifestését Balogh Zsófia „ikonográfiai terve” alapján valósították meg. Balogh úgy gondolta, hogy mivel Mohács után egy évig itt őrizték a Szent Koronát, erre emlékeztessen a fal díszítése: látjuk is a Szent Korona keresztpántjait megidéző körbefutó festést, és az ablak két oldalán a Corona Graeca Pantocrator-lemezének két ciprusfáját, felettük Krisztus monogramjával. A kompozíció ilyen elrendezése alapján, amikor leülünk, a Trónoló Krisztus helyét foglaljuk el.

A DIÓSGYŐRI VÁR NAGYTERMÉRŐL

A diósgyőri vár felújításával kapcsolatos problémákat és visszafordíthatatlan károkat már sokan ele-

Szépművészeti Múzeum Könyvtárának online is elérhető katalógusa.

12 ■ Lővei Pál: A diósgyőri vár „helyreállítása” – a magyar műemlékvédelem vége: *Építészforum*, 2016. április 20. <http://epiteszforum.hu/a-diosgyori-var-helyreallitasa-a-magyar-muemlekvedelem-vege>; Zöldi Anna: Miskolci fejlesztések VI. – Diósgyőri vár. *Építészforum*, 2010. október 18. <http://epiteszforum.hu/miskolci-fejlesztsek-vi-diosgyori-var>; Marosi Ernő: „Orvos, magadat gyógyítsd!” *Élet és Irodalom*, 2016. december 9.

13 ■ Botos Judith: Királynék vára, várak királynéja – a Diósgyőri vár. *Építészforum*, 2015. június 24. <http://epiteszforum.hu/kiralynek-vara-varak-kiralyneja-a-diosgyori-var2>

14 ■ Kubinyi András: Palota – terem. Terminológiai kérdések. In: *Várak a későközépkorban*, 55–64. old.; Marosi Ernő: A 15. századi vár mint művészettörténeti probléma. *Uo.* 40–54. old.

meztek,¹² itt most csak a nagyterem díszítéséről essék szó.

A vár kiépítésének tervezése a 2000-es években kezdődött el Botos Judith, Cséfalvay Gyula és Székér György tervei alapján.¹³ A legtöbb kritika – jogosan – a kiépítéseket és a rekonstruált berendezést érte, a falak díszítéséről kevesebbet lehetett olvasni. Itt nem is történt olyan jellegű import, mint a füzéri várban, de szellemiségét és elméleti hátterét tekintve a megvalósult koncepció nagyon hasonló irányultságú. A kiállításokat, amelyek maguk is rekonstrukciók, Lovász Emese rendezte.

A vár rekonstrukciója a tényleges kifestést tekintve visszafogott volt, csupán címereket festettek a falakra, ami a címeres reprezentációba, így akár a kifestések középkori hagyományába is beleillik. Az ún. „lovagtermet” tekintve azonban egy igen érdekes megoldásba – a tervezők kifejezésével: „harmonikus illeszkedésbe” – ütközünk. A falakat itt jól azonosíthatóan a székelyderzsi templom Szent László legendáját megjelenítő freskójának molinóra nyomtatott és kifestett részletei díszítik (4. kép), továbbá a *Magyar Anjou*

3. A tiroli Friendsberg várának XV. századi freskódíszje

Legendarium Szent László életét és csodatételeit megőrkítő miniatúráinak másolatai.

A díszítés ilyen megoldása egyszerűen megérthető, de félreértésen alapszik. A „lovagterem” fogalma telepszik rá erre a térre. A lovagteremnek lovagra van szüksége, s a magyar középkorban – azon belül is Nagy Lajos idején – virágzott Szent László kultusza, így eshetett rá a választás. (A füzéri, a Szent Koronát megidéző, de közben tárgyának méltóságán csorbát ejtő megoldásnak rokona ez is.)

Az egyetlen probléma, hogy a középkorban egyáltalán nem létezik „lovagterem”, a ma így emlegetett helyiségeket nagyteremnek nevezték, aula magna, vagy palatium névvel hivatkoztak rájuk. Az anakronisztikus kifejezés csupán a XIX. században terjedt el a német Rittersaal tükörfordításaként.¹⁴

Ahogy a „lovagterem” megnevezés, úgy a szisztematikus és tudományos igényű középkorkutatás is a XIX. századi német kultúrkörben gyökerezik. A középkor felé fordulás romantikus megnyilvánu-

lását a dicsőítés és átszellemités jellemzi: a középkort mint kiválóbb és egészségesebb korszakot felmagasztalják, ennek szimbólumaivá pedig a várakat teszik, hiszen azok a nagy nemzeti múlt tanúi. Minél épebek és magasabbak a falaik, annál inkább hirdethetik a „nemzet” nagyságát, romként viszont a hanyatlást jelzik. Középkori romváraink jelenkori újjáépítésének

tés,¹⁵ akkor nem a középkoriakat kellene utánozni, követni, hanem azt, amit ők követtek. Ez valamelyest nagyobb munka, hiszen a középkori ember gondolkodásmódját és mentalitását kellene megérteni a pusztá imitálás, másolás helyett, de lehetőséget adna a kreativitásra és a probléma kortárs eszközökkel való megoldására. Nem a székelyderzsi templom díszítését

4. A diósgyőri vár nagytermének jelenlegi állapota és díszítése

pszichológiáját – a mögötte álló politikai és gazdasági érdekeken túl – ebben a romantikát idéző felfogásban érthetjük meg igazán. Ennek a szemléletnek a jegyében van szakember és közönség (társadalom), amely a romok kiépítése és a várak újjáépítése mellett áll, akkor is, ha egy-egy épület történetének megváltoztatásával az ország történelmét hamisítják meg. Ez nem más, mint egy trauma utáni gyógyulási folyamat (téves útjának) egyik stációja.

A „lovagterem” díszítése mindenestre középkori előzményekkel nehezen magyarázható, hiszen itt a fényes nemzeti múlt nosztalgikus-romantikus vágyképe öltött formát. Erénye lehetne, de ez esetben hibája, hogy didaktikus, ugyanis hamis tartalmat közvetít. Nem állítja magáról, hogy eredeti, de azt igen, hogy egy középkori elgondolást elevenít fel. Lévéen egy épület önmaga leghitelesebb forrása, a látogatók számára ezt a kreált történelmet hitelesíti.

A füzéri terem kifestéséhez és a diósgyőri nagyterem díszítéséhez is a hiány betöltésére középkori emlékek másolatait alkalmazták. Az állagmegóvás, a restaurálás, a rekonstrukció stb. módja azonban jelenkorunk sok esetben eltorzult történelmi emlékezetének tünete. Amikor nem egy középkori emlék sorsa a kérdés, hanem teljesen fiktív a kiegészí-

kellene átmásolni világi térbe, hanem a fennmaradt emlékek alapján tete-

lesen meghatározni, mit is jelentett a középkorban a nagyterem, milyen funkciói voltak, hogyan viszonyult ezekhez a festett dekoráció, és hogyan lehet ezt XXI. századi módon közkinccsé tenni.

Paisley apátságát a XIII. század közepén alapították, és az 1990-es évekbeli felújítás során az épületet díszítő, XIV. század eleji vízközpöket is restaurálni, illetve pótolni kellett. A választott megoldás a középkori groteszk megértésének szándékát jelzi. A Ridley

15 ■ A digitális rekonstrukciókról és elvi háttérükről: Kelemen Bálint Zoltán – Rácz Miklós: A kép illusztráció...? – A Londoni Karta magyar fordítása elé. *Műemlékvédelem*, 59 (2015), 1. szám, 26–35.; Zsembery Akos: Megáll ott, ahol a hipotézis megáll? *Műemlékvédelem*, 60 (2016), 1–2. szám, 101–105. old.; Marosi Ernő: Kónig Frigyes várai. In: Kónig Frigyes: *Historia picta castellarum. Erődítések és várak a Kárpát-medencében az őskortól a XIX. századig*. Archaeolingua, Bp., 2010. 13–17. old.; Buzás Gergely: Műemlékek és műemlékvédelem, *Országépítő*, 2015. 1. szám, 25. old.; Forster Gyula: Fönntartás vagy helyreállítás (1907). *Műemlékvédelem*, 60 (2016), 5–6. szám, 285–288. old.; Fieber Henrik: A műemlék-restaurálás pszichológiája. *Műemlékvédelem*, 60 (2016), 5–6. szám, 289–303. old.

16 ■ John Malden (ed.): *The Monastery & Abbey of Paisley*. Renfrewshire Local History Forum, 2000. Képek az apátságról: Leticia Quesada: *The Alien Gargoyle of Paisley Abbey*, The Culture Trip, 2016. november 30. <https://theculturetrip.com/europe/united-kingdom/scotland/articles/the-alien-gargoyle-of-paisley-abbey/>

Scott által rendezett *Alien* filmek xenomorfja is megjelenik itt a vízköpők sorában (5. kép).¹⁶

A középkori, számunkra ismeretlen szörnyecskét itt egy XX. századival érzékeltették. Nem a középkori ember számára ijesztő figurát talált ki a tervező, hanem egy XX. századi formát talált a középkori funkcióhoz. A restaurálást a faragványok igen rossz állapota tette szükségessé, amelyeket 1991-ben levet-

tek az épületről. Az eredeti állapotról hiteles képet adó töredékek alapján másolatok készültek, viszont a felismerhetetlen töredékek helyett újakat készítettek.

Természetesen később felmerült az is, hogy Ridley Scott innen vette az ötletet.

Hasonló megoldással találkozunk a spanyolországi Salamanca XII. század elején alapított katedrálisában: a XVI. századi épület 1992-es restaurálásakor a projektet irányító Jeronimo Garcia egy űrhajóst és egy fagylaltot majszoló ördögfajzatot komponált a kapuzat díszébe. Ezek a megoldások egyértelművé teszik – az összeesküvés-elméletekre kevésbé fogé-

17 ■ *Ieronimus. 900 años de arte y de historia.* Kiállítási katalógus. Ed. José Sánchez Vaquero. Catedral de Salamanca, Salamanca, 2002.

18 ■ Az 1874-ben alapított St. John the Divine templom (Kensington, London) vízköpői 1993–94-ben készültek el a királyi család tagjainak karikatúrái mellett az építészek groteszkjeivel. A Washington National Cathedral épületét az 1980-as években Jay Hall Carpenter és Walter S. Arnold Darth Vadert, egy hatalmas legyet rovarirtóval a kezében és egy gázmaszkos figurát is megformáló szobrászati dísszel látta el. A New York City College campusán egy olvasó, szemüveges szerzetest láthatunk a homlokzaton. Az amerikai neogótikus épületeket a középkori szörnyecskék, groteszkek újragondolása jellemzi.

19 ■ Képek a kápolnáról: Grotesques and Gargoyles: A Modern Twist, in: *Irish Archaeology*, 2013. augusztus 22. <http://irisharchaeology.ie/2013/08/grotesques-and-gargoyles-a-modern-twist/>

kony – nézők számára, hogy pusztán kiegészítések, sőt azt is, hogy bármi más is lehetne ott helyettük. Az így kiegészített töredékeknek csupán a jellege, tömege képzelhető el.¹⁷

A pozsonyi dóm 1966-os üvegablakai is sokkal inkább folytatják a középkori gondolatot: az alsó régióban a donátorok nevét, logóit tüntették fel. A XII. századi, Keresztelő Szent Jánosnak szentelt

5. A középkori Paisley apátságának az 1990-es években felújított vízköpői

cirencesteri templomon a vízköpők között egy punk is helyet kapott.¹⁸ A XV.

századi előzményekre visszatekintő nantes-i Betlehem-kápolna teljes szobrászati díszé az 1990-es évekből való: Gwénolé Congard építész tervei alapján Jean-Louis Boistel készítette. Koherens ikonográfiai programot követve és modern formákat használva ötvözi a mitológiát és a kereszténység eszméjét. A Leviatán helyett egy xenomorf is szerepel a többi meghatározó, a mai ember által azonnal felismerhető alakok mellett, akik egy-egy tulajdonsággal is könnyen azonosíthatók: a szobrászati tervben a modern kori lovag Goldorak az UFO Robot Grendizer című mangából.¹⁹ Ez a fajta humor teljes mértékben hiányzik a hazai műemlékvédelemből, pedig azt sugallja, hogy élővé és használatba vehetővé válhat egy épület úgy is, ha nem hamisítjuk meg a történetét.

SUMMÁZAT

A füzéri példán láttuk: a középkorral kapcsolatos kortárs elképzelésekhez igazodó faldíszítés azt sugallja, hogy egy középkori, Tirolban működő mester nemcsak egy, de máris bizonyíthatóan két várunkat is kifestette. Az egyik ugyan 1907-ben, míg a másik 2015-ben készült, de e tények apró szépség-hibák csupán a Magyar Királyság világi termeinek freskóit bemutató korpucson. A rom történelmi ese-

ményt reprezentál, sokfajta pusztulást jelez, s ahogy az épület a közösség identitásának építőeleme, a sebek kezelése is jelzésszerű. Ezeknek az épületeknek a történeti tanúságtétele nem helyettesíthető.²⁰ Új állapotukban viszont letagadják a több száz éves pusztulást, megváltozik a történetük, sérthetetlenséget sugároznak. A diósgyőri vár sebeinek „begyógyí-

Cirencester, parókiatemplom

Nantes, Chapelle-de-Bethléem

tása” leginkább a feldolgozatlan történelmi traumák problémáját mutatja, amire jelenleg az anakronisztikus romantizálás a válasz.

Mindkét rekonstrukció új történeti múltat konstruált, amit nagyban befolyásolt a politika és a helyi érdekek hatása (amelyek rövidebb távúak, mint amilyen élettartamot a váraknak kívánunk). A középkor kereskedelmi-turisztikai jellegű művelése és kihasználása torzítja eddigi ismereteinket a középkor történetéről. Ezért is fontos, hogy – a vallásos műveltség mellett – a világi, reprezentációs igényeknek is elegendő, s a középkori ember számára ismert pro-

fán irodalom és képi gondolkodás megismeréséhez is forrásul szolgáló freskókat kutassuk, elemezzük és közreadjuk – kérlelhetetlen pontossággal. Különböző megalapozott múltábrázolás helyett fiktív, illuzórikus, alternatív múltban találjuk magunkat.

A lelkes munka tehát nem mentség a se nem kreatív, se nem képzeletgazdag, felszínes és történelmiet-

Washington, National Cathedral

Salamanca, Catedral Nueva

len produktumokra. A civil buzgalom és az élménykereskedelem – amely amatőr lelkesedéstől hajtva kizárja a szakembereket a szakmai döntésekből – nem egyszerű „Akadémia-ellenesség”, hanem tudományellenesség, ami mára nemcsak a bölcsészeket és társadalomtudósokat, de az orvostudományt, a kémiát és a fizika törvényeit is megkérdőjelezhetőnek tartja és meg is kérdőjelezi.²¹ A képzett szakemberek, tudományos kutatók munkáját nemzetellenes történelemhamisításnak, szellemi hazaárulásnak titulálva vonják kétségbe a kutatási eredményeket, és teszik tönkre a tudomány tekintélyét. A független, alternatív tudományosság – alternatív orvoslás, alternatív valóság – a populizmus segítségével tör egyre előre, és okoz beláthatatlan, visszafordíthatatlan károkat, amíg

a tudományos élet – színtelennek és lelkesedés nélkülnek mutatkozva – hallgat, vagy legalábbis nem találja a hangot, amellyel a közönségét is meg tudná szólítani. Innen nézve ezek a felújítások számunkra is figyelmeztetések. □

20 ■ Hanno Walter Kruff: Rekonstruktion als Restauration? Zum Wiederaufbau zerstörter Architektur. *Kunsthistorik*, 46 (1993), 10. szám, 582–589. old.

21 ■ Elég itt megemlítenünk a Kossuth Kiadói Csoport alá tartozó Ventus Commerce Kft. által kiadott „Amiről az orvos nem mindig beszél” című havilapot vagy a magyarországi lapos Földhívők meglepően széles táborának egyik fő fórumát: <https://nagybarnabas.com/categories/lapos-fold>.